

Regionale bijeenkomst bodembeleid "Bodem in balans"

Datum : 1 juli 2008
Locatie : Lux
Adres : Nijmegen

Opening

Mevrouw Simone Ploumen heet namens het organisatiecomité de deelnemers van harte welkom. Ze introduceert de dagvoorzitter, de heer Theo Edelman. Hij vervolgt met een korte inleiding op de inhoud van de bijeenkomst. Het doel van de bijeenkomst en het proces van intentieverklaring naar convenant worden in een korte presentatie uiteengezet.

Allereerst wordt het proces van intentieverklaring tot convenant toegelicht. Deze verloopt via een aantal stappen:

- Stap 1. Intentieverklaring bodem 21 mei 2008 ondertekend door VROM, IPO en VNG
- Stap 2. Vier regionale bijeenkomsten (eind juni / begin juli). De regiobijeenkomst in Midden-Nederland is de derde van de vier bijeenkomsten.
- Stap 3. Het opstellen van een convenant. Het concept convenant is september 2008 gereed en het definitieve convenant wordt volgens de planning getekend op 1 december 2008, in de Week van de Bodem.

Het doel van de bijeenkomst is om samen met elkaar suggesties en kansen te benoemen voor de invulling van het convenant. In de intentieverklaring is de rode draad voor het convenant uiteengezet. Het convenant zal zich toespitsen op drie thema's. Bij elk van deze thema's staat de vraag "Wie doet wat en wanneer?" centraal:

- 1. **Duurzaam gebruik van de ondergrond.** Dit thema zal zich met name laten vertalen in afspraken over bevoegdheden en verantwoordelijkheden.
- 2. **Aanpak van spoedlocaties.** Dit zal leiden tot concrete afspraken over een pragmatische aanpak van humaan-spoedeisende locaties.
- 3. **Aanpak van grootschalige grondwaterverontreinigingen.** Het derde thema leidt tot afspraken over de aanpak van die grootschalige grondwaterverontreinigingen waarvoor de gevalsdefinitie van de Wbb geen uitkomst meer biedt.

Het bodembeleid verandert, met z'n allen staan we voor een nieuwe beleidscyclus. De heer Edelman benadrukt dat deze bijeenkomst de mogelijkheid biedt om 'out of the box' te denken over deze drie thema's. Het doel van de intentieverklaring is om te komen tot haalbare afspraken die worden gedragen door een breed publiek.

Inleiding door mevrouw Van der Kolk, gedeputeerde van provincie Gelderland *(voor volledige tekst van de speech wordt verwezen naar bijlage 3)*

Gedeputeerde Van der Kolk heet een ieder van harte welkom. Ze is verheugd dat er zo velen zijn gekomen. Het belang van de bodem wordt steeds helderder en in dit kader spreekt ze uit dat de blij is met de rol die de provincie speelt in dit proces. Zij kan partijen bij elkaar brengen en nieuwe bewegingen initiëren.

In het convenant moeten heldere afspraken worden opgenomen en nieuwe kansen worden aangegrepen. Om te komen tot sterke oplossingen is kennis en ervaring nodig.

Minister Cramer legt met de intentieverklaring de handschoen bij decentrale overheden. Mevrouw Van der Kolk pakt deze handschoen graag op.

Wat betreft het onderwerp spoed is de gedeputeerde helder: "Een schone, gezonde en veilige leefomgeving vraagt een actief beleid". In dit kader kan zij de 2015-doelstelling dan ook onderstrepen. Echter het behalen van de doelstelling kost geld, meer geld dan in het Rijksbudget begroot. Het maken van prestatieafspraken, verankerd in een goed werkplan en het voorzien in voldoende financiële middelen maakt het mogelijk deze ambities vast te houden.

De gebiedsgerichte aanpak van grootschalige grondwaterverontreinigingen past binnen de huidige milieudoelstellingen. Tevens biedt deze aanpak de mogelijkheid om integraal te werken aan meerdere doelen tegelijk. De gedeputeerde is dan ook een voorstander van deze aanpak. Wel vraagt zij om instrumenten. Gedacht kan dan worden aan de opname van een inspanningsverplichting in het convenant. Daarbij moet er voldoende aandacht zijn om van elkaar te leren.

Onder- en bovengrond zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, aldus de Gedeputeerde. Vandaar dat ze pleit voor een 3 dimensionaal bodembeleid. Verantwoordelijkheden en bevoegdheden moeten decentraal geregeld worden waar kan en centraal waar moet. Het duurzaam omgaan met de ondergrond en bodem verdient aandacht. Ontwikkelingsafspraken tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstututen zijn dan ook wenselijk.

Als vierde onderwerp vraagt de Gedeputeerde aandacht voor de regionale thema's en specifiek voor asbest. Verheugd kan worden gereageerd op de oplevering van de eerste particuliere asbestsanering.

Al met al is er genoeg te doen. Dit vraagt om een gezamenlijke aanpak en een aanpak met een blik op de toekomst.

Inleiding door de heer Van de Meer, Wethouder van de gemeente Nijmegen
(voor volledige tekst van de speech wordt verwezen naar bijlage 4)

De bodem verdient meer aandacht, het is de bron van ons bestaan, de basis van onze archeologie, het woongebied en het drinkwater. De oudste stad van Nederland beseft dit. Ontwikkelingen in onze bodem bieden kansen, maar vragen ook om creativiteit en een handelingskader.

Als wethouder van de gemeente Nijmegen wordt de heer Van der Meer vaak geconfronteerd met het dilemma 'milieu versus ruimtelijke ontwikkelingen'. Daar waar mogelijk worden bodemsaneringen afgestemd op ruimtelijke ontwikkelingen en opgepakt door bijvoorbeeld de bedrijven zelf. Echter er zijn ook verontreinigingen op locaties waar geen sprake is van ruimtelijke dynamiek, bijvoorbeeld een grondwaterverontreiniging met oplosmiddelen onder een woonwijk. Het aanpakken van deze verontreinigingen vraagt creativiteit. Gedacht kan dan worden aan combinaties van saneren en koude-warmte-opslag.

De wethouder vraagt aandacht voor de regulatie van activiteiten in de ondergrond, het wordt druk in de ondergrond. De gemeente heeft behoefte aan wettelijke instrumenten, handvaten van VROM en EZ, om bijvoorbeeld de wildgroei aan KWO-installaties te kunnen reguleren. Daar waar mogelijk moeten verantwoordelijkheden worden genomen. Het Gelderse bodembeleid biedt hiervoor een goede basis, door dit beleid gezamenlijk uit te bouwen wordt deze basis verstevigd.

De spoedlocaties hebben eveneens de aandacht van de wethouder. De gemeente is voortvarend met de aanpak van start gegaan. Het aantal humane spoedlocaties is inmiddels terug gebracht van 1.800 potentieel verontreinigde locaties naar 3 locaties waar sprake is van een humaan risico. Deze inspanning heeft de gemeente geld gekost, aandacht voor een goede budgetverdeling is daarom op zijn plaats.

De Minister heeft de wens uitgesproken in 2010 inzicht te hebben in alle humane spoedlocaties. Bedrijven en eigenaren geven echter niet altijd toestemming voor het uitvoeren van het bodemonderzoek op hun locatie. In dit kader vraagt de wethouder om een juridisch instrumentarium waarmee bedrijven en weigeraars aangezet kunnen worden tot actie. Deze en andere knelpunten vragen om een creatieve oplossing waarin het convenant wellicht kan voorzien.

Film bestuurdersconferentie

Aan de aanwezigen wordt een film over de bestuurderconferentie van 21 mei 2008 getoond. In de film zijn enkele speeches van bestuurders opgenomen. Bovendien is de ondertekening van de intentieverklaring in beeld gebracht. De film is te zien op de website www.bewustbodemgebruik.nl.

Presentatie van de heer Ruud Cino

(sheets zijn opgenomen in bijlage 5)

De aandacht voor de bodem groeit wereldwijd. Steeds duidelijker wordt dat bodem een belangrijke rol speelt als het gaat om klimaatadaptatie, de stijging van de voedselprijzen en de watertekorten. Het belang van een duurzaam beheer wordt steeds duidelijker. Als het gaat om dit duurzame bodembeheer wordt Nederland wereldwijd gezien als het voorbeeld. Het feit dat wij zelf niet tevreden zijn en vinden dat het nog duurzamer kan is dan maar goed ook, dit geeft weer een impuls aan nieuwe ontwikkelingen.

De intentieverklaring is een oproep van de Minister om te komen met kritiek en aanbevelingen. Vandaag wordt deze kans aan de aanwezigen geboden. In het convenant moeten de gezamenlijke ideeën zijn omgezet in concrete en breed gedragen afspraken. In de lijn van de helderheid die Minister Cramer nastreeft moet ook het convenant helderheid bieden over wat het Rijk kan betekenen en wat de decentrale overheden van het Rijk mogen verwachten.

De intentieverklaring is niet alleen een mogelijkheid om eens kritisch naar ons eigen beleid te kijken, maar ook een mogelijkheid om bestuurders te enthousiasmeren en het thema bodem te agenderen. In dit kader moeten we dan ook niet vergeten om onze bestuurders voor te lichten over de rol die bodem speelt in onze leefomgeving.

De heer Cino wijst in zijn betoog verder op rapporten van de commissies Ladders en D'Hondt waarin gesproken over de taakverdeling tussen de decentrale overheden. Daarin staan belangrijke conclusies over de rol van de gemeenten in het stedelijke gebied en de coördinerende rol van provincies in het overige gebied (natuurbeleid).

De resultaten van de commissies lopen uiteen, het laatste woord is dan ook nog niet gesproken. Helder is wel dat decentralisatie verder wordt vorm gegeven, meer verantwoordelijkheden worden gelegd bij lagere overheden. Hierbij past een andere financieringsvorm, de decentralisatie-uitkering binnen het provincie- en gemeentefondsen. Maar ook de afrekenmethode moet worden aangepast aan de nieuwe situatie en gezamenlijk worden afspraken gemaakt over de te bereiken doelen.

De wijzigingen in het bodembeleid als gevolg van BEVER hebben veel positieve effecten gehad. Vele locaties worden gesaneerd in samenhang met ruimtelijke ontwikkelingen. Door het succes van BEVER blijven de, vaak statische, spoedlocaties echter vaak liggen. Juist die statische locaties waar sprake is van humane risico's moeten al eerste worden aangepakt. De grens van 2010 wordt hierbij vaak als belemmerend gezien, echter de soep wordt niet zo heet gegeten als opgediend. Als we in 2010 kunnen laten zien dat we hard bezig zijn met die locaties en alles doen wat binnen de mogelijkheden liggen hoeft dit niet direct een probleem op te leveren. De heer Cino wijst op de drie locaties die de wethouder van Nijmegen noemde. Deze locaties willen we aanpakken voor 2010. Het ligt in de lijn van de Minister om pragmatisch om te gaan met de werkvoorraad.

Een andere constatering is dat de ondergrond op vele manieren wordt gebruikt, zoals voor de opslag van bodemenergie en CO₂. Daarnaast wordt de bodem steeds vaker gebruikt voor transport en ondergronds bouwen. We moeten deze kansen benutten en nieuwe baten genereren. Door de juiste functies op de juiste plaats te realiseren worden condities geschept voor een duurzaam bodembeheer. Leer van de ervaringen die er al zijn. Dit vraagt volgens de heer Cino om bestuurders met lef en om deskundige ambtenaren.

De heer Cino vraagt speciaal aandacht voor de taskforce WKO waarvoor het initiatief is gegeven op de bestuurdersconferentie. Deze taskforce zal zich niet kosten wat kost richten op het zo veel mogelijk realiseren van KWO-installaties maar zal beoordelen wat een evenwichtige en verstandige aanpak is.

Een ander punt van aandacht in de intentieverklaring is de aanpak van grootschalige grondwaterverontreinigingen. De heer Cino noemt ten aanzien van grondwater de Kaderrichtlijn water en haar dochterrichtlijn voor grondwater. Het gaat daarbij om grote gebieden. De vrees bestaat dat extra zware eisen worden gesteld aan lokale bodemverontreinigingen waardoor een 'nieuw luchtkwaliteitsdossier' ontstaat. Anderen menen dat deze spots eenvoudig tot de uitzonderingen kunnen worden gerekend. De heer Cino geeft aan het een riskant traject te vinden. Hij wil in ieder geval voorkomen dat voor iedere activiteit een vrijstelling in Brussel moet worden opgehaald.

Ten aanzien van de financiën geeft de heer Cino aan dat er nieuwe mogelijkheden liggen. Hij noemt de mogelijkheid van afkoop van problemen door bedrijven, waardoor de overheid de zorgen en het beheer overneemt. Uit het verhaal van Ruud Cino blijkt dat het er innovatiegeld van EZ (aan SenterNovem is al gevraagd om mogelijkheden van het inzetten van dit budget te onderzoeken) en geld van derden. In zijn ogen zijn er, met wat creativiteit, voldoende middelen beschikbaar.

Film Koot en Bie over Wormen en Naarden

Sketch van 13 december 1992 over de terugkeer van wormen in Naarden na bodemsanering. (http://www.youtube.com/watch?v=J_kmvDpY3nU&)

Workshops

Na het plenaire deel gaan de deelnemers uiteen in drie workshops. Deze zijn opgehangen aan de drie belangrijkste onderwerpen van het convenant:

1. Duurzaam gebruik van de ondergrond.
2. Aanpak van spoedlocaties.
3. Aanpak van grootschalige grondwaterverontreinigingen.

LUNCH

Workshops

Na de lunch is er nogmaals een ronde van workshops. Aan de orde komen:

1. Duurzaam gebruik van de ondergrond.
2. Budgetverdeling.
3. Gebiedsgericht beleid.

Film Koot en Bie over Leeflaag

Sketch van 30 oktober 1988 over de leeflaag als saneringsoplossing.
(<http://www.youtube.com/watch?v=7tHp4FTspPU>)

Terugkoppeling parallele workshops

De terugkoppeling wordt verzorgd door de voorzitters van de verschillende workshops. Deze verloopt aan de hand van zes vragen, die in onderstaande tabel zijn opgenomen. Verslagen van de workshops zijn opgenomen in de bijlagen.

Vragen naar aanleiding van de intentieverklaring en de terugkoppeling van de workshops.

- Vraag: Welke partijen sluiten het convenant af? En is het voldoende als dit convenant alleen tussen het ministerie van VROM en de decentrale overheden wordt afgesloten of zouden meerdere ministeries betrokken moeten worden?
- Antwoord: Het convenant zal worden ondertekend door de ministeries van VROM, LNV, V&W en EZ, het IPO, de VNG en de Unie van Waterschappen.
- Vraag: In de intentieverklaring wordt aangegeven dat enkel activiteiten worden ontplooid die een gunstig effect hebben op de CO₂-huishouding. Zouden we in dit kader niet moeten verbieden om veengebieden af te graven?
- Antwoord: In de afwegingsruimte moet dat worden meegenomen (politieke afweging): zoeken naar maatwerk.

Rode Draad

In zijn samenvatting haalt de heer Edelman een aantal rode draden van de bijeenkomst aan. Deze rode draden zijn:

- De bestuurdersbijeenkomst was vooral agenderend en enthousiasmerend. De film geeft deze sfeer goed weer en werkt hierdoor aanstekelijk.
- VROM spreekt van een nieuwe beleidscyclus. Daarin is sprake van een verbreding (gebiedsgericht grondwaterbeheer) en een verdieping (ondergrond) van het onderwerp. Dat vraagt om creativiteit. Er valt van alles te bedenken.
- Er is een nieuwe term geïntroduceerd: de *echte* spoedgevallen.
- Uit het verhaal van Ruud Cino blijkt dat het FES uitgeput is en geen oplossing biedt voor de behoefte aan financiële middelen. Wel zijn er drie andere bronnen. Volgens Ruud Cino zijn er drie bronnen: het traditionele bodemsaneringbudget, innovatiegeld, en geld van derden.
- Gedeputeerde Van der Kolk roept op tot creativiteit en samenwerking. Ze pakt de handschoenen van Minister Cramer op. Volgens haar ligt er een inspanningsverplichting voor gebiedsgericht beleid.
- Wethouder Van der Meer wijst eveneens op creativiteit. In zijn speech toont hij zich een voorstander van grootschalige WKO.
- In de workshops is hard en vooral constructief gewerkt. Daarbij zijn de nodige suggesties voor het convenant gedaan.

De heer Edelman rondt de bijeenkomst af met de belofte dat de sheets en het verslag van de bijeenkomst binnen twee weken beschikbaar komt voor de deelnemers. Half augustus kunnen de deelnemers bovendien een bestuurlijke annotatie verwachten. De bestuurders van de bevoegde overheden wordt gevraagd om in september hierop te reageren, zodat een concept-convenant kan worden opgesteld. Eind september wordt dit concept op ambtelijk niveau besproken. De ondertekening van het convenant is gepland op maandagavond 1 december, tijdens de Week van de Bodem.

Tenslotte danken de heer Theo Edelman en mevrouw Simone Ploumen de deelnemers voor hun aanwezigheid en inzet.

Vraag	Spoed en budget <i>Gilliam Roolant</i>	Duurzaam gebruik van de ondergrond <i>Mari van Dreumel</i>	Grootschalige aanpak grondwatersanering <i>Henk van den Berg</i>	Gebiedsgericht beleid <i>Theo Edelman</i>
Hoe was de sfeer tijdens de workshop?	Kritisch maar wel opbouwend. Open gesprek.	Uitstekend. Vele suggesties verzameld	Goed. De deelnemers zochten naar oplossingen.	Constructief
Zijn er tijdens de workshop opmerkingen gemaakt over de intentieverklaring en Convenant als instrument?	Geen signalen dat het geen instrument zou zijn. Wel verzoek om verdere invulling. Het moet in het convenant concreter.	Nee	Nee	Nee
Zijn er opmerkingen gemaakt over de inhoud van de intentieverklaring?	Nee	Nee	Nee	Nee
Zijn er concrete suggesties gedaan voor de inhoud van het convenant?	Bij spoed baseren op onderzoek. Budgetverdeling: aandacht voor spoed en maatschappelijke ontwikkeling. Wellicht nog een knelpuntenpot, die achter de hand wordt gehouden. Kijk naar hoe je elkaar kunt vinden (Rijk versus decentrale overheid).	Zeker. Redeneerlijn besproken. Prioriteiten besproken.	Er is behoefte aan gebiedsgericht grondwaterbeleid. Dat vraagt om het wegnemen van juridische belemmeringen.	Juridisch instrumentarium aanpakken.
Zijn er suggesties gedaan ten aanzien van de andere thema's?	Meerdere ministeries betrekken.	Nee. Relatie met grondwater in andere sessies kwam hier niet terug.	Nee	Nee
Zijn er tips voor VROM genoemd?	Bedrijven: spoed op deze locaties. Daar valt iets te halen. Kijk daar eens naar. Juridisch instrumentarium ontoereikend. Vergeet de goede zaken niet. Nieuwe en oude uitdagingen combineren.	Vele. Ken je partners. Met name het bedrijfsleven. Wanneer en wie betrek je. Stap 0: activeer de betrokkenen.	Activeer mensen. Onderzoek nodig naar kansen van de ondergrond. Vooral buiten grote steden. Maak vraagstukken en belangen bewust. Wees blij met wildwest: er gebeurt wat.	Rijksniveau afspraken met branches. Helderheid over KRW en de consequenties van gereguleerd laten optreden van verspreiding.

Bijlage 1 PROGRAMMA

9:30	Inloop
10:00	Welkom door dagvoorzitter
10:05	Mevrouw Van der Kolk, gedeputeerde Provincie Gelderland
10:20	De heer Van der Meer, wethouder Milieu Gemeente Nijmegen
10:35	Film bestuurdersconferentie
10:40	De heer Cino, VROM
10:55	Toelichting op dagplanning
11:00	Pauze
11:20	Workshops (eerste ronde)
12:30	Lunch
13:30	Workshops (tweede ronde)
14:40	Pauze
15:00	Plenaire terugkoppeling en afsluiting
16:00	Borrel

Bijlage 2 DEELNEMERS

Aaldrik Hulshof	Milieudienst Noord-West Utrecht	a.hulshof@milieudienstnwu.nl
Ad van Dortmont	Gemeente Nijmegen	a.van.dortmont@nijmegen.nl
Aernoud Pasop	SenterNovem/Bodem+	a.pasop@senternovem.nl
Albert de Vries	Gemeente Utrecht	a.de.vries@utrecht.nl
Ane Henk Visser	provincie Gelderland	a.visser@prv.gelderland.nl
Anton Brombacher	Provincie Utrecht	anton.brombacher@provincie-utrecht.nl
Arjan de Visser	provincie Gelderland	a.de.visser@prv.gelderland.nl
Ben Habets	Gemeente Zutphen	b.habets@zutphen.nl
Berdie Klein Geltink	Gemeente Ede	berdie.klein.geltink@ede.nl
Berry van 't Wel	SenterNovem/Bodem+	b.van.t.wel@senternovem.nl
Bram Segijn	SenterNovem/Bodem+	b.segijn@senternovem.nl
Charles van Veggel	provincie Gelderland	c.van.veggel@prv.gelderland.nl
Dafne Vonk	provincie Gelderland	d.vonk@prv.gelderland.nl
Dorien Derks	Royal Haskoning	dorien.derks@royalhaskoning.com
Ellen van Stratum	Provincie Utrecht	ellen.van.stratum@provincie-utrecht.nl
Ernst Boere	provincie Gelderland	e.boere@prv.gelderland.nl
Frits Keuning	Gemeente Apeldoorn	f.keuning@apeldoorn.nl
G.J.E. de Ruiten	Gemeente Apeldoorn	g.deruiten@apeldoorn.nl
Gea Wissels	Gemeente Arnhem	gea.wissels@arnhem.nl
Gerard Bos	Gemeente Barneveld	g.bos@barneveld.nl
Gérard Bouman	provincie Gelderland	g.bouman@prv.gelderland.nl
Giliam Roolant	Gemeente Nijmegen	g.roolant@nijmegen.nl
Gineke van Bergen	Provincie Utrecht	gineke.van.bergen@provincie-utrecht.nl
Han de Rijk	Milieudienst Noord-West Utrecht	h.rijk@milieudienstnwu.nl
Hedwig Bisseling	Gemeente Epe	hedwig.bisseling@epe.nl
Henk van den Berg	Gemeente Utrecht	h.van.den.berg@utrecht.nl
Henk van Renselaar	Gemeente Ede	henk.van.renselaar@ede.nl
Henk-Jan Nijland	Gemeente Nijmegen	h.nijland@nijmegen.nl
Herman Babers	gemeente Aalten	
Inez Guiking	Gemeente Veenendaal	inez.guiking@veenendaal.nl
Jan van Dooren	provincie Gelderland	
Jan van Kleef	Provincie Noord-Brabant	j.kleef9@chello.nl
Jos Verheul	SenterNovem/Bodem+	j.verheul@senternovem.nl
Malti Buldeo Rai	Ministerie VROM	malti.buldeorai@minvrom.nl
Manfred Beckman Lapré	Ministerie VROM	manfred.beckmanlapre@minvrom.nl
Marco Meihuizen	Gemeente Utrecht	m.meihuizen@utrecht.nl
Marco van der Zande	Gemeente Ede	marco.van.der.zande@ede.nl
Marco Vergeer	Royal Haskoning	m.vergeer@royalhaskoning.com
Margot de Cleen	Ministerie VROM	margot.decleen@minvrom.nl
Mari van Dreumel	Ministerie VROM	mari.vandreumel@minvrom.nl
Marianne Langenhoff	Gemeente Utrecht	m.langenhoff@utrecht.nl
marion Visser	Gemeente Arnhem	marion.visser@arnhem.nl
Marja Gijsen	provincie Gelderland	m.gijsen@prv.gelderland.nl
Marleen Simhoffer	Provincie Utrecht	marleen.simhoffer@provincie-utrecht.nl
Marloes Springer	Royal Haskoning	m.springer@royalhaskoning.com
Marnix van Herwijnen	Gemeente Tiel	mvherwijnen@tiel.nl
Mart Jansen	SBNS	m.jansen@sbns.nl
Martien Bult	provincie Gelderland	m.bult@prv.gelderland.nl
Martin Dukiing	Gemeente Oude IJsselstreek	m.dukiing@oude-ijsselstreek.nl
Maud Wolf	Gemeente Arnhem	maud.wolf@arnhem.nl
Mela Splinter-Dupont	Gemeente Arnhem	mela.splinter@arnhem.nl
Michel van Leeuwen	Gemeente Druten	mleeuwen@druten.nl
Mieke Kruseman	Provincie Utrecht	mieke.kruseman@provincie-utrecht.nl
Mirjam van Riessen	Gemeente Ubbergen	m.v.riessen@ubbergen.nl
Paul Arentshorst	SenterNovem/Bodem+	p.arentshorst@senternovem.nl
Paul Camps	Gemeente Amersfoort	ppj.camps@amersfoort.nl
Paul de Wilde	SenterNovem/Bodem+	p.dewilde@senternovem.nl
Peter Bouter	Gemeente Arnhem	peter.bouter@arnhem.nl
Peter Kiela	Ministerie VROM	peter.kiela@minvrom.nl
Roy Samson	Provincie Utrecht	roy.samson@provincie-utrecht.nl
Ruud Cino	Ministerie VROM	ruud.cino@minvrom.nl
Ruud de Hoog	Gemeente Doetinchem	r.dehoog@doetinchem.nl
Simone Ploumen	Gemeente Nijmegen	s.ploumen@nijmegen.nl
Stef Hoogveld	Provincie Gelderland	s.hoogveld@prv.gelderland.nl
Sylvia Hoogduijn	Ministerie VROM	sylvia.hoogduijn@minvrom.nl
Theo Edelman	Bodemkundig adviesbureau Edelman BV	Th.Edelman@inter.NL.net

Bijlage 3: Inleiding door mevrouw Van der Kolk, gedeputeerde van provincie Gelderland

Welkom

"Plots realiseerde ik me dat die kleine, mooie blauwe erwt de aarde was. Ik stak mijn duim op, sloot één oog en mijn duim bedekte de aarde volledig. Ik voelde me een reus; ik voelde me heel, heel klein."

Dames en heren,

Misschien herinnert u zich deze woorden van de eerste mens die voet zette op de maan: Neil Armstrong. Ontzag en daarmee verantwoordelijkheid die we als mensen hebben voor de wereld waarin wij leven. Die verantwoordelijkheid ligt ook in onze handen bij het thema van vandaag: een gezonde en vitale bodem.

Dames en heren, mede namens de gemeente Nijmegen en de provincie Utrecht heet ik u van harte welkom op de conferentie Bodem in Balans.

De wereld verandert

De wereld onder onze voeten verandert. Deze veranderende wereld stelt ons voor nieuwe vraagstukken waar we op een creatieve manier oplossing voor moeten vinden. In de wereld van bodembeheer kennen we al vele vraagstukken waar gezamenlijk hard aan gewerkt wordt. Bijvoorbeeld het saneren van oude gasfabriekterreinen of het opruimen van asbest op erven en wegen. Nieuw is de ontwikkeling van toepassing van geothermie. Wat betekent dit voor de bodem op lange termijn? Of de ideeën over opslag voor CO2 in de bodem. Uit klimaatogpunt een alternatief, maar wat betekent dit voor de bodem. Al deze vraagstukken vragen van ons creativiteit en de bereidheid tot samenwerking.

Duurzaam bodemgebruik

Afstemming en samenwerking zijn onmisbaar bij goed en effectief bodembeheer. De provincie kan hier het verschil maken door partijen bij elkaar te brengen, kennis en kunde te delen en initiatieven te nemen en te ondersteunen.

We moeten goede afspraken maken met elkaar én met VROM. Afspraken over wie wat doet, wie eerst verantwoordelijk is en wie wat betaalt. Zo werken we als partners aan het gezamenlijke uitgangspunt: een gezonde en vitale bodem.

Centraal thema in onze gehele aanpak moet duurzaam gebruik van de bodem zijn. Duurzaam gebruik biedt immers ontwikkelingskansen. Die kansen moeten we zien én benutten. Daarvoor is meer kennis en ervaring nodig. Die moeten we zo snel mogelijk gezamenlijk ontwikkelen en opdoen.

Meer geld voor saneringsopgave

Dames en heren, vandaag praten we over de uitwerking van de intentieverklaring van 21 mei. Minister Cramer heeft de handschoen bij ons neergelegd. Ze daagt ons uit om mee te denken, te discussiëren, dilemma's aan te geven en voorstellen te doen voor samenhangend bodembeheer. Uiteindelijk moet er een convenant komen waarin alle afspraken helder zijn vastgelegd. Deze handschoen pak ik graag op en.....- ik hoop u ook. -----

Het Gelderse college stelt zich ten doel een schone, gezonde en veilige leefomgeving te realiseren voor alle inwoners van Gelderland. Dit betekent een schone lucht, schoon en veilig water én een schone bodem.

Vanzelfsprekend past hierin een actief beleid om zo snel mogelijk de spoedeisende saneringen uit te voeren, zeker daar waar het gaat om humane risico's.

De ambitie van de Minister is overduidelijk. Uiterlijk 2015 moeten de saneringen zijn uitgevoerd of moeten er tijdelijke maatregelen zijn genomen. Die ambitie onderstreep ik ten volle. Maar in Gelderland zijn er wel ca 1600 potentieel spoedeisende locaties. In geld uitgedrukt praten we dan over 50 tot 100 miljoen euro om deze locaties verder te onderzoeken en de echte spoedeisende te saneren.

De huidige Rijksfinanciering volstaat niet om alles uit te voeren.
Moeten we dan maar de ambities bijstellen?

Beslist niet.

Aan de ambities houd ik onverkort vast.

Het betekent dat er meer geld moet komen.

VROM wil prestatieafspraken met ons maken. Dat kan.....

Dat kan alleen als daar een reële hoeveelheid geld tegenover staat op basis van een concreet werkplan.

Schoon grondwater

Ik noemde zo even de provinciale doelstelling voor het Gelderse milieu. Daarin hoorde u ook onze missie voor schoon water. Verontreinigd grondwater is daarom niet acceptabel. Ik ben een groot voorstander van een grootschalige en integrale aanpak. Hiervoor is het nodig dat er extra instrumenten worden ontwikkeld én dat er meer geld komt. Op de lange duur is een grootschalige aanpak sneller en efficiënter.

In het convenant moet daarom een inspanningsverplichting worden opgenomen om binnen redelijk termijn een kader te hebben voor gebiedsgericht beleid.

Binnen onze provincie zijn er inmiddels goede voorbeelden hoe op een integrale manier gewerkt kan worden aan meerdere doelen tegelijk. Zo kent Apeldoorn een gebiedsproject waarbij de aanpak van een bodem- en grondwaterverontreiniging, samengaat met het herstel van de bekenstructuur, de inwoners geen last meer hebben van ondergelopen kelders en bovendien energiewinst wordt geboekt door het aanbrengen van Koude Warmte Opslag. Zo wordt werk met werk gemaakt. De uitvoering is efficiënter en uiteindelijk goedkoper. De provincie ondersteunt dit initiatief van harte. Ik weet zeker dat er meer voorbeelden zijn in onze provincie, maar omwille van de tijd beperk ik me nu tot Apeldoorn.

Ik ben ervan overtuigd dat we door deze manier van uitvoeren meer bereiken op alle fronten. Goede partners nemen ook de tijd om te leren van elkaar. Laat u vooral inspireren.

Boven en onder de grond

Wat er boven en onder de grond gebeurt, kun je niet los zien van elkaar. Daarom zijn de provincies groot voorstander van een driedimensionaal bodembeleid. Dit willen we samen met het Rijk en de gemeenten vormgeven. Ons uitgangspunt is het motto uit de nota Ruimte: decentraal wat kan, centraal wat moet. De afweging van omgevingsbelangen is typisch iets voor de lokale en regionale overheden. De afweging van nationaal economische belangen blijft in onze visie een Rijksaangelegenheid.

Het gebruik van de ondergrond biedt nieuwe ontwikkelingskansen. Dit kan zijn de opslag van CO₂ in de bodem, maar ook het genereren van energie via Koude Warmte Opslag of geothermie. Veel nieuwe technieken zijn nog in ontwikkeling en aanvullend onderzoek en inzet van creativiteit is nodig. Mits duurzaam ingestoken ligt hier een potentieel aan kansen. Hierover willen wij graag ontwikkelingsafspraken maken met de gemeenten en het rijk.

Tot slot

Het op te stellen convenant met VROM omvat drie centrale thema's. Naast de centrale thema's is er ongetwijfeld ook ruimte voor meer regionale thema's zoals iedere provincie die kent. Gelderland kent bijvoorbeeld het thema asbest. Net zoals Overijssel. Onlangs heb ik in Harderwijk samen met de wethouders van Nunspeet, Harderwijk en Elburg een bescheiden feestje gevierd. De eerste particuliere saneringslocatie asbest werd opgeleverd. Er zijn nog meerdere plekken waar asbest voorkomen. Ook dat moet verdwijnen. We zijn blij met de toezegging van VROM om hieraan mee te werken en middelen beschikbaar te stellen. Zo kunnen we gezamenlijk de ambitie: een schone en vitale bodem realiseren.

Dames en heren, u hoortgenoeg te doen. In de bodem en voor goed bodembeheer. Mijn motto daarbij is: doe het samen, doe het nu en doe het met de blik gericht op de toekomst van de mensen die na ons de aarde zullen bevolken. Mensen die zich dan ook kunnen verbazen over de unieke schoonheid van onze planeet. Vanuit de ruimte of vanuit de veilige luie stoel in de achtertuin.

Ik wens u een vruchtbare discussie.

Bijlage 4: Inleiding door de heer Van de Meer, Wethouder van de gemeente Nijmegen

Dilemma's in het beleid voor bodemsanering, gericht op de Nijmeegse situatie

Dames en heren,

Welkom in Nijmegen.

Jullie zijn hier met een groot gezelschap bijeen om te praten over de toekomst van het bodembeleid.

Voor veel mensen, uitgezonderd natuurlijk professionals als jullie is dit een ver van mijn bed show.

Ook al is er iets niet in de haak, meestal kraait er geen haan naar dit soort zaken, totdat de pers zich stort op verhalen over gifbelten, etc.....

Dat is ook niet voor niks.

De bodem is het bestaansrecht van de mens, wat wij als oudste stad van Nederland natuurlijk goed beseffen.

De bodem in Nijmegen levert ons drinkwater (we hebben binnen onze gemeente twee grondwaterbeschermingsgebieden), is de bewaarplaats van de archeologische bodemschatten van onze stad, en is natuurlijk onze basis om op te wonen.

Dat we onze bodem en ons grondwater goed moeten beheren is dus evident.

In de praktijk zien we ons echter geregeld voor een aantal dilemma's gesteld.

Als gemeente hebben we bijvoorbeeld een grote rol op het gebied van milieu, maar ook op het vlak van ruimtelijke ordening.

Dit levert soms tegenstrijdige belangen op.

Als een riool binnen een grondwaterplek gerenoveerd moet worden, leidt dit tot vanwege de voortgang tot extra kosten voor de gemeente (en niet voor de eigenaar van de bron). Aan de andere kant biedt het ook juist kansen en uitdagingen.

Je kunt bijvoorbeeld via Koude Warmte Opslag de bodem ook gebruiken als medium om energie te leveren, CO2 reductie te behalen én de bodem te saneren.

Dit is een trend die steeds vaker door gemeenten wordt opgepakt. Daarvoor moeten de diverse disciplines wel afstemming met elkaar zoeken en moet de wet en het beleid dit gaan faciliteren.

Kortom, in de tak van sport waarin jullie werkzaam zijn is steeds meer creativiteit vereist.

Jullie zullen je vandaag met elkaar verdiepen in de aanpak van spoedlocaties, gebiedsgericht grondwaterbeheer, en het beheer van de ondergrond.

Voordat jullie daartoe overgaan, wil ik nog wel wat vertellen over de dingen waarmee we op deze terreinen bezig zijn in Nijmegen.

Grondwater

Voorbeeld Nijmegen

Nijmegen kent diverse VOCL-grondwater verontreinigingen (oplosmiddelen).

We pakken deze verontreinigingen op verschillende manieren aan.

- In de Waalsprong bijvoorbeeld stemmen we de sanering van de bodem af op de ontwikkelingsplannen die er voor dat gebied zijn (VINEXwijk). Doordat er ontwikkelingen zijn, zijn er ook financiële middelen beschikbaar om de sanering op te pakken.
- Bij NXP (voormalig Philips) en omgeving wordt de sanering aangepakt door bedrijven zelf (sanering bij proceswater). Hier zijn de bedrijven bereid om in nauw overleg met ons, zelf hun probleem aan te pakken.

Bij ons onderzoek in het kader van het landsdekkend beeld hebben we recentelijk een VOCl-verontreiniging ontdekt in de wijk Nijmegen-Oost. Op grote diepte in het grondwater is een verontreiniging geconstateerd. Het betreft hier een gebied met veel oude kleinschalige bedrijvigheid, met name wasserijen. Of het van een of meerdere veroorzakers komt is niet duidelijk. Gezien de omvang van de verontreiniging moet er volgen de wet op korte termijn worden gesaneerd. Maar in dit gebied zijn geen nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, waaraan een sanering valt te koppelen. Ook is onduidelijk wie verantwoordelijk is voor de sanering. Kortom, weinig aanknopingspunten voor een gerichte aanpak.

De vraag is dus: hoe gaan we dit dan wél saneren?

Een optie zou kunnen zijn: ter plaatse een grootschalig KWO-park aanleggen en zo de sanering koppelen aan het opwekken schone energie en CO2 reductie.

De gemeente Nijmegen ziet veel toekomst in Koude Warmte Opslag.

Het biedt kansen en mogelijkheden om de potentie van ons grondwater en de bodem te verzilveren, het bodembeleid te versterken en het klimaat te verbeteren.

Met een grootschalige KWO kan een CO2 reductie bereikt worden (2,5 procent op het totaalverbruik) en op deze manier kunnen we een slag slaan, toch een sanering en een bijdrage aan het klimaat. Want ook daar staat Nijmegen voor: Samen maken we van Nijmegen een stad met een groot groen hert! (toelichting hierop)

Er zijn echter wel een paar aandachtspunten:

- we willen als gemeente de regie en dus de wettelijke middelen hebben om KWO te reguleren in de stad
- we hebben liever 1 grootschalig park dan veel kleine initiatieven
- er moeten gebieden worden aangewezen waar KWO wel of juist niet mag

Daarvoor hebben we wel handvaten en middelen nodig vanuit VROM en EZ.

Behalve grondwaterbeheer zijn er nog twee onderwerpen die jullie vandaag met elkaar bespreken.

Ten eerste het beheer van de ondergrond. Het wordt druk in de ondergrond. KWO en sanering is niet het enige wat daar gebeurt. Er is duidelijk meer behoefte aan regulering. Maar wie heeft het daar voor het zeggen?

Over waar de bevoegdheden komen te liggen, is tussen de verschillende overheden zeker nog niet het laatste woord gesproken.

Maar met het opstellen van een gezamenlijk Gelderse bodembeleid hebben we bewezen dat in elk geval Provincie Gelderland, Arnhem en Nijmegen elkaar hebben kunnen vinden. We vertrouwen er op dat ook met andere partijen een dergelijk proces tot een goed eind kan worden gebracht. Dus ook met de ondergrond komen wij er samen wel uit!

Tot slot, de spoedlocaties.

We hebben in Nederland een onbekend aantal verontreinigde locaties, waar de verontreiniging leidt tot risico's, en waar met spoed maatregelen moeten worden genomen.

De Minister heeft de Tweede Kamer toegezegd concrete afspraken te zullen maken met de bevoegde overheden over de aanpak van deze spoedlocaties en de financiering daarvan.

In Nijmegen zijn wij begonnen met een bestand met 18000 "records" waar verdachte activiteiten hebben plaatsgevonden. Voor 1.500 locaties hebben we historisch archiefonderzoek uitgevoerd. Hieruit hebben 150 locaties het stempel "mogelijk spoedeisend" gekregen. Als Nijmegen zijn wel dus al een heel eind op weg om de doelstellingen te halen. Alleen niet alle overheden zijn even ver in dit "traject", wat de budgetverdeling lastig maakt. Ook dit onderwerp komt vandaag in jullie discussies terug en ik hoop dat jullie een goed idee hebben om de verschillende abstractieniveaus met elkaar te vergelijken om tot een goede budgetverdeling te komen.

In 2010 moet duidelijk zijn of dit echt spoedeisende locaties zijn. Daarvoor moet op die 150 locaties onderzoek gedaan worden. Hiervoor doen we als gemeente bodemonderzoeken, maar op de bedrijfterreinen geldt dat ze dat juridisch zelf moeten doen. Voor de snelheid is het handiger als wij het doen (maar dat kost meer geld). En er zijn ook eigenaren die geen toegang tot hun terrein geven. 2010 lijkt dus moeilijk haalbaar als het juridisch instrumentarium niet sterk verbeterd wordt.

Afronding

Ik hoop dat jullie tot een goed overzicht komen van alle bestaande knelpunten in deze lastige materie. Dat gaat vast gepaard met veel enthousiaste discussies en ik ga ervan uit dat jullie komt dot veel creatieve oplossingen bij de drie hoofdpunten (de aanpak van spoedlocaties, gebiedsgericht grondwaterbeheer, en het beheer van de ondergrond).

Bijlage 5: Sheets presentatie van de heer Ruud Cino

Bodemmonsters en bodemschatten

Hoe pakken we de bodem aan?

→ Inhoud

- a) Waarom van dit traject
- b) proces
- c) inhoud
 - spoedlocaties
 - ondergrond
 - grondwater
- d) conclusies/voorstellen

→ Waarom

- verdere decentralisatie
 - a) rol rijk wordt kaderstellend
 - b) Cie. Ladders, d'Hondt
 - c) overheveling middelen naar provincie en gem.fonds, sturen op outcome
- spoedlocaties blijven liggen, bestuurlijk commitment en nieuwe benadering, gebiedsgericht
- bodem/ondergrond op de agenda

→ Proces

- bestuurdersconferentie -> intentieverklaring (21 mei)
- regionale conferenties -> input (juni-juli)
- bestuurlijke annotatie (half augustus)
- raadplegen bestuurders (september)
- opstellen concept convenant (september-oktober)
- raadpleging bevoegde gezagen (oktober-november)
- route naar convenant, 1 december

→ Spoedlocaties

- liggen te lang
- 20.000 Focus
- Beperking, echt urgent
- dynamiseren

VROM

→ Ondergrond

- Bodemenergie
- CO₂ opslag
- Waterretentie
- (strategische) grondstoffen
- Transport/ondergronds bouwen
- Duurzame aanpak
- Taskforce WKO

VROM

→ Grondwater

- KRW
- Bodemsanering -> gebiedsgericht
- Financiën
- Van saneren naar beheren en combineren

VROM

→ Conclusies

- nieuwe fase bodembeleid
- Verantwoordelijkheden <-> bevoegdheden, andere stakeholders
- Deskundigheid (milieudiensten)
- Moderniseren Wet en regelgeving
- Grotere samenhang met WRO, WW etc.
- Gebiedsvisies

VROM

Bijlage 6: Workshops ondergrond

Workshop Ondergrond 1

Workshopleider: Mari van Dreumel

Dhr. Jan van Dooren van de provincie Gelderland leidt de workshop in. Vandaag de nieuwe Wro (nWro) in werking is getreden. De nWro is voortgekomen uit het streven naar korte procedures en decentralisatie: Decentraal wat kan en centraal wat moet. In de nWro is opgenomen dat elke overheidslaag een structuurvisie opstelt. In deze structuurvisie worden de ambities en hoofdlijnen van het ruimtelijk beleid ingevuld. Er wordt een kader geschetst en een uitvoeringsplan opgenomen. In de structuurvisie kan bijvoorbeeld zijn opgenomen dat een bestemmingsplan wordt opgesteld. Opgemerkt wordt dat een structuurvisie alleen bindend is voor de overheid die deze heeft vastgesteld.

Het bestemmingsplan blijft ook in de nWro. In het bestemmingsplan is alles opgenomen wat ruimtelijk relevant is. Het betreft dan de bovengrond (ordenen van functies) maar ook de ondergrond. Met de toekomstige digitalisering van bestemmingsplannen wordt het zelfs makkelijker om ook de ondergrond mee te nemen in een bestemmingsplan (3D). In een structuurvisie kan de ondergrond ook worden opgenomen.

Dhr. Bronbacher van de provincie Utrecht geeft aan dat provincies werken aan een bodemvisie. Dient deze bodemvisie opgenomen te worden in een structuurvisie? Dhr. van Dooren geeft aan dat een bodemvisie in een structuurvisie past als er een ruimtelijke relevantie is.

Mevr. Klein Geltink (gemeente Ede) vraagt zich af of er al veel ondergrondse bestemmingsplannen zijn opgesteld.

Dhr. van Dooren vertelt dat er steeds meer ondergrondse bestemmingsplannen komen maar dat nog veel vaker de ondergrond apart wordt benoemd in een 'bovengronds' bestemmingsplan. In een dergelijke paragraaf worden dan onderwerpen als archeologie, kabels & leidingen en KWO besproken.

Vervolgens geeft Dhr. Mari van Dreumel (VROM) een uitleg over de Redeneerlijn die door het kernteam is opgesteld. Deze redeneerlijn bevat een aantal stappen om te komen tot een afwegingskader voor beslissingen over activiteiten in de ondergrond.

Bij activiteiten valt te denken aan:

- bodemenergie (KWO, geothermie)
- winning van delfstoffen
- opslag van afval, gas en CO₂
- infrastructuur
- utiliteitsbouw/winkelcentra

Er is een inventarisatie gedaan onder overheden naar de aspecten die een rol spelen rondom de ondergrond. Er wordt namelijk op steeds grotere schaal gebruik gemaakt van de ondergrond. De kennis over de effecten van het gebruik op de ondergrond loopt achter bij het gebruik. Het blijkt dat bevoegdheden en verantwoordelijkheden rondom de ondergrond versnipperd zijn en voor een groot deel onbekend.

Uit de inventarisatie bij overheden heeft VROM de volgende prioriteiten gehaald:

- 1) er is onderzoek nodig naar de effecten van verschillende activiteiten in de ondergrond
- 2) er is behoefte aan een juridisch instrumentarium
- 3) er is behoefte aan een gebiedsgerichte aanpak van grondwaterproblematiek
- 4) de bevoegdheden en verantwoordelijkheden zijn nog niet duidelijk (bijvoorbeeld: wie is eigenaar van de ondergrond?)

- 5) er is behoefte een regionale of rijksvisie over de ondergrond (bijvoorbeeld over onomkeerbare processen, CO2-opslag, welke activiteiten passen binnen het principe van duurzaamheid?)

De redeneerlijn bestaat uit de volgende stappen:

- 1) Welke activiteiten/ingrepen worden in de ondergrond uitgevoerd?
- 2) Wat zijn de consequenties van die activiteiten?
 - a. Fysische/chemische/biologische kenmerken van de ondergrond
 - b. Gevolgen voor de bovengrond
 - c. Tijdelijke of permanente gevolgen?
- 3) Wat vinden we van die consequenties?
 - a. Afgezet tegen de diensten/functies die de ondergrond levert aan de maatschappij
- 4) Wat is het belang van de invloed op de functies?
 - a. Afweging op politiek niveau tussen bodemfuncties en andere belangen. Bijvoorbeeld de afweging van de gemeente Zwolle om geen KWO toe te staan in drinkwaterwinningsgebieden
- 5) Wie moet wat vinden?
 - a. Verdeling van rollen, taken en verantwoordelijkheden.

De redeneerlijn vormt een handvat om vanuit de kwaliteit van de bodem input te leveren voor bestemmingsplannen, bodemvisies etc.

Om de uitgangspunten van de redeneerlijn te toetsen en tevens de prioriteiten van de behoefte van overheden zijn 7 stellingen geformuleerd.

Naar aanleiding van de reacties op de stellingen is een discussie gevoerd.

Stelling 1: de 5 stappen van de redeneerlijn sluiten aan op onze behoefte

- stap 0 ontbreekt: actiever maken, wat wil je aan activiteiten. Een visie helpt daarbij.
- Mee eens, eerst duidelijkheid scheppen
- Mee eens, maar de tijd moet leren of het nog aangepast moet worden
- Belangrijk is dat stap 3 verder uitgewerkt moet worden: welke criteria worden gehanteerd en door wie worden die bepaald (lokaal, landelijk, europa?)
- Ja, stap 4 is belangrijk, bij stap 5: dit willen wij zijn
- Ja, het gebruik van de ondergrond en de mogelijkheden staan bij ons nog in de kinderschoenen. We hebben behoefte aan een gestructureerde aanpak.
- Ja, sluit aan bij het traject wat wij al hebben doorlopen voor onze ondergrondvisie
- Mee eens, aanvulling: beschikbaar stellen en uitdragen van de totale kennis van het bodemsysteem.

Stelling 2: Wij herkennen ons in de inventarisatie van activiteiten in de ondergrond en de gestelde prioriteiten

- Ja, veel algemene affecten, juridische dingen op rijksniveau regelen (1^e deel van de visie). Echte afwegingen/belangen op regionaal of lokaal niveau (2^e deel visie).
- Ja, met als toevoeging: breng in beeld wie de partners zijn (samenwerking)
- Ja, met accent op regionaal (werken al veel regionaal samen)
- Ja, ten dele. De lijst is onvolledig, denk ook aan grondwaterstromen, archeologie, aardkundige waarden. De prioritering kun je echt niet meer sectoraal per thema benoemen!
- niet mee eens of oneens: de ervaring moet dat leren
- bijna, wie doet wat bij de gemeente? KWO kan bijvoorbeeld onder bodem, water of energie vallen. Hoe pak je deze versnippering aan binnen gemeenten?
- De integrale aanpak van boven- en ondergrond ontbreekt

Dhr. van Dreumel vat samen dat de meesten het eens zijn met deze stelling maar dat de prioriteiten verschillen (regionaal/ lokaal).

Dhr. Segijn (Bodem+) merkt op dat nog in beeld moet worden gebracht wie de ruimtelijke partners zijn. Dhr. van Dreumel reageert hierop door aan te geven dat nu wordt getracht overheden in de breedte aan te spreken (dus niet alleen bodemambtenaren). Het bedrijfsleven zit er nu nog niet bij omdat het convenant een afspraak tussen overheden is. Bedrijven kunnen natuurlijk wel reageren op de visie van de overheden.

Door dhr. Van Dortmont (gemeente Nijmegen) wordt voorgesteld om met bedrijven specifieke afspraken te maken over bijvoorbeeld de gebruikte stoffen. Dhr. Segijn merkt op dat bedrijven zelf al contact zoeken met de overheden. Belangrijk is wel dat we daar op reageren.

Stelling 3: ik geef de voorkeur aan de volgende 3 ondergrondse activiteiten:

- ondergrondse energie (opslag, winning, benutting), bodemenergie
- ondergronds bouwen, utiliteitsbouw
- infrastructuur en K&L
- utiliteitsbouw
- basis voor natuur/ EHS (zie ILG-afspraken)
- onttrekkingen grondwater
- omgaan met natuurlijke (regionale) verontreinigingen zoals arseen in de bodem
- dieper dan 100 m (mijnbouwgebied)
- effecten-onderzoek
- bevoegdheden
- juridisch instrumentarium

Opmerking mevr. Langenhoff (gemeente Utrecht) de genoemde activiteiten zijn te algemeen en werken niet op lokaal niveau (specifieke problemen). Veel problemen/activiteiten spelen op regionaal niveau en zouden ook daar moeten worden ingevuld.

Dhr. Bos (gemeente Barneveld) geeft aan dat de gemeente Barneveld veel buitengebied heeft en dat alle thema's wel aan de orde komen.

Dhr. Van Breumel (VROM) concludeert dat veel voorstellen zijn gedaan omtrent de prioritering maar dat geen nieuwe activiteiten zijn genoemd.

Stelling 4: Er is nog niets/te weinig bekend over de effecten van ondergronds ruimtegebruik. Dat is nog wel nodig.

- geen tijd meer hiervoor
- is dit wel zo? Wat kunnen we leren van wetenschap, buitenland, innovatie SN?
- Ik heb in onze (dhr. Dix) nota Ondergronds bouwen, meervoudig ruimtegebruik (2000) 12 thema's benoemd waar je rekening mee moet houden (is vrij volledig).
Noot: de nota wordt toegestuurd
- is misschien al veel bekend, maar niet bij ons. Bij wie wel? Worden de mensen die kennis hebben hier wel bij betrokken?
- Ja, i.v.m. koppeling RO. aantonen meerwaarde
- Ja, weinig bekend. Wat wel bekend is meer promoten in platforms/ werkgroepen/ websites. Kennis en ervaring uitwisselen.
- Ja, zeker bij kleine gemeenten is geen of nauwelijks kennis aanwezig
- Te weinig! Voorbeeld: geologische stelregel 10°C warmer is een verdubbeling van de reactiesnelheid.
- Mee eens, ook belangrijk om te kijken naar afstemming en prioritering van ondergrondse activiteiten
- Er is wel meer kennis nodig. Maar geen reden om op de rem te gaan staan voor bijvoorbeeld KWO
- Te weinig, moet meer maar wel snel! (anders lopen we achter de feiten aan)
- Met spoed goede infrastructuur voor kennisdeling opzetten!
Bodem eigenschappen, info uit projecten.

Stelling 5: Om ondergrondse activiteiten te prioriteren moeten we uitgaan van bodemeffecten en regionale bodembelangen

- ja/nee, eerste lokale effecten en dan regionaal of algemeen
- klopt, regionaal kan de problematiek afwijkend zijn (bijv. arseen in de bodem)
- maatschappelijke bijdrage? Klimaat ? -> te sectoraal toch?
- ook regionale effecten meenemen
- Zeer belangrijk! Lokaal effect: eventueel vervuiling toelaten en verderop oplossen. Regionaal effect: geen vervuiling toelaten (gemeente + provincie)
- Geheel mee eens
- Wro principe aanhouden: decentraal wat kan, centraal wat moet'
- Misschien onhandig om generiek beleid te maken (weinig mag) maar juist ene zone wel en andere niet (vergelijk het mest- en verdrogingsbeleid)
- Mee eens, kijk goed regionaal
- Ja, zeker ook regionaal en (heel) lange termijn visie. Besturen zijn er vaak maar 4 jaar, veel te kort vergeleken bij tempo en ontstaansgeschiedenis ondergrond
- Ja, maar ook visie en ambities (provincie en gemeenten) m.b.t. ondergrondse activiteiten.

Dhr van Dortmund (gemeente Nijmegen) stelt dat vanuit RO het doembeeld ontstaat dat er niets meer kan (vergelijk het vermestigs- en verdrogingsbeleid). RO wil graag ontwikkelen, milieu en water willen vaak de kwaliteit verbeteren. Om tot een goede samenwerking te komen kan het zijn dat op lokaal niveau iets moet worden toegelaten om op regionaal niveau winst te boeken. Er is dus een sterke voorkeur voor lokaal beleid.

Stelling 6: Alle bevoegdheden voor de ondergrond moeten op gemeentelijk niveau liggen.

- ja, bovengrond en ondergrond koppelen tenzij er een grensoverschrijding is dan gezamenlijke regie
- ja, niet te veel bemoeienis (ook) van provincie
- ja, in overleg met/gestemd op visie en ambitie en andere belanghebbenden
- wie zijn maatschappelijke gebruikers. Wat als bovenregionaal? Verlammen we?
- de meesten vermoedelijk wel
- nee, in beginsel ja vanwege juridische binding via bestemmingsplan maar de nWro geeft die bevoegdheid ook aan het Rijk en provincie (inpassingsplan). Verder nee vanwege de regionale afspraken (bijvoorbeeld ILG afspraken)
- nee, niet helemaal mee eens. Watersystemen overschrijden gemeentegrenzen
- niet alle gemeente willen meer bevoegdheden (financiering?)
- nee, bijvoorbeeld vervoer in ondergrond kan beter regionaal of landelijk worden geregeld
- nee, het overzicht moet bewaard worden, zeker omdat bepaalde gebruiken invloed kunnen hebben op elkaar
- Nee, bovenlokale sturing nodig, maar wel luisteren naar wensen en ideeën (visie) van gemeenten
- nee, niet voor grootschalig. Let op NIMBY effect!
- Nee, soms/vaak ook regionale en/of landelijke afstemming nodig

Dhr. van Dortmund stelt dat per geval zou moeten worden bekeken waar de verantwoordelijkheden en taken liggen en deze dan te koppelen aan de invloedssfeer van activiteiten. Dhr. Dix geeft ook als dat er afspraken gemaakt dienen te worden over de verdeling van rollen.

Stelling 7: Voor bodemenergie moeten er bestuurlijke ambities komen (bijvoorbeeld 80% van de nieuwbouw KWO)

- ja, maar wel afgewogen met andere alternatieven van duurzame energie (energievisie)
- zeker mee eens!
- Ambities genoeg
- 80% bij nieuwbouw of bepaalde zones waar geen negatieve effecten worden verwacht (bijv. ene gemeente wel en andere niet vanwege de aanwezigheid van leemlagen e.d.)
- Mee eens, nu teveel uitgegaan van individuele initiatieven
- Ja, bestuurlijke druk helpt!
- Leuke vondst, ben voorstander. Maar doe dat niet per locatie maar bijv. per gemeente afhankelijk van de bodempotenties
- Ja, maar dat hoeft niet per sé bodemenergie te zijn. Kan ook een andere vorm van duurzame energie zijn. Anders komt het nooit van de grond.
- Ja, hoeveel weet ik niet precies. Ook andere duurzame energie regelen
- RO van de ondergrond van groot belang voor meest optimale gebruik
- De markt/ burger/ ontwikkelaar moet wel willen!

Toelichting dhr. van Dreumel: Ambities ten aanzien van het gebruik van de ondergrond voor duurzame energie kunnen als bodem/ondergrond doelstelling worden geformuleerd maar ook als energiedoelstelling. Het is belangrijk na te gaan welke insteek is gekozen en vanuit welk kader een ambitie is geformuleerd.

Naar aanleiding van de workshop concludeert dhr. van Dreumel dat er draagvlak is voor de ideeën van VROM (redeneerlijn, prioriteiten).

Workshop Ondergrond 2 (middag)

Workshopleider: Henk van den Berg

Mevr. Visser (gemeente Arnhem) geeft een presentatie over het Rijnboog project (ontwikkeling van een gebied langs de Rijn wat oorspronkelijk gebouwd was op oorlogspuin en NGE's).

Belangrijk in het project was het zoeken naar samenhang en visie. Daarbij werd met een brede blik gekeken en was ook aandacht voor de lange termijn. Uit het project zijn een aantal leerpunten naar voren gekomen:

1) Inventariseer de ondergrondthema's en maak de samenhang ertussen duidelijk. Het betreft vaak veel thema's waarbij alles met elkaar samen hangt. Er is een duidelijke meerwaarde in het samenbrengen van specialisten waarbij gezamenlijk aan de gemeenschappelijk doel wordt gewerkt. Dit heeft duidelijk een toegevoegde waarde ten opzichte van het werken aan eigen specialiteiten.

2) Laat zien wat de baten zijn van de ondergrond en hoe die doorwerken in de bovengrond.

In het project was een parkeerplaats gepland op een locatie die mogelijk een archeologische vindplaats is. De baten van archeologie zijn lastig te bepalen maar niet onmogelijk. Baten kunnen worden gezocht in grotere aantallen bezoekers in de stad door een tentoonstelling over de vindplaats (brede blik). De mogelijk oplossing is dat het ontwerp van de parkeerplaats wordt aangepast aan de resultaten van de opgravingwerkzaamheden. Er vindt dus een onderhandeling plaats (waarbij je geen last moet hebben van wet- en regelgeving).

Een ander voorbeeld is de ondergrondse aanleg van kabels en leidingen. De baten kunnen zijn dat er minder overlast is bij onderhoud.

De voorbeelden laten zien dat voor het overzicht van kosten en baten het gehele projectgebied betrokken moet worden. Daarnaast is het belangrijk om de thema;s te betrekken op het gehele plangebied. Nu wordt een plangebied vaak snel opgedeeld (deelgebieden).

Er zijn instrumenten nodig om deze kosten en baten te berekenen; de Wro biedt hiervoor mogelijkheden.

Er is dus een andere manier van denken nodig. De afweging van kosten en baten dient niet te geschieden op de minste kosten maar op de beste verhouding tussen kosten en baten. Een voorwaarde is wel dat de grondexploitatie mogelijkheden moet bieden.

3) Laat ondergrond een duidelijke rol spelen in de besluitvorming

Er is een bovengrondse structuurvisie maar de ondergrond moet in het gehele gebied worden verankerd (bijvoorbeeld in overeenkomsten).

Om ambities te kunnen realiseren is het imago (archeologie, energiedoelstellingen) heel belangrijk. Belangrijk is tevens dat niet alleen naar de ambities wordt gekeken maar dat ook wordt aangehaakt bij de haalbaarheidsdiscussie.

Hierna heeft dhr. Willemse (IF Technology) een presentatie gehouden over duurzame energie in de ondergrond.

De techniek gaat heel erg snel. Bij de oprichting van IF Technology in 1989 waren in Nederland nog geen KWO's aanwezig. Nu is het common technology.

In de diepere ondergrond (2 tot 3 km, circa 100°C) is geothermie mogelijk. Het warme water wordt opgepompt en na gebruik weer in de ondergrond terug gebracht. Op deze diepte is het ministerie van economische zaken bevoegd gezag.

Functies van de ondergrond voor duurzame energie zijn:

- Winning van olie, gas, steenkool, zout en warmte.
- Opslag van gas, elektriciteit, LNG (liquid natural gas), H₂, N₂ en warmte. Gas kan worden opgeslagen in lege gasvelden. Overige opslag kan plaatsvinden in

bijvoorbeeld cavernes die zijn ontstaan na zoutwinning. Warmte kan worden opgeslagen in aquifers. Opslag kan op verschillende termijnen: dag/nacht, seizoensopslag en permanente opslag.

- Berging: permanente opslag van CO₂, afval en mogelijk ook kernafval.

TNO heeft een kaart opgesteld waarop de geschiktheid van de ondergrond voor geothermie is weergegeven. Hieruit blijkt dat de ondergrond geschikt is in noord Nederland en mogelijk geschikt is in zuid Nederland.

Naast geothermie is het mogelijk om energie uit steenkool te winnen. In steenkool zit veel methaan. De methode om dit eruit te halen wordt 'kool bed methaan' genoemd. CO₂ wordt geïnjecteerd en verdringt de methaan die vervolgens gewonnen kan worden. Op deze manier wordt energie gewonnen en CO₂ opgeslagen.

Geconcludeerd wordt dat:

- De diepere ondergrond van grote waarde kan zijn.
- Sommige functies goed samen gaan maar dat functies elkaar ook kunnen uitsluiten.
- In de toekomst keuzes gemaakt moeten worden.
- Het potentieel voor geothermie nog iet voldoende onderzocht is.

Naar aanleiding van de presentaties zijn de volgende vragen gesteld:

- Er is nu een opsporingsvergunning voor het zoeken naar gas in Utrecht. Op welke termijn kan daar dan wat gebeuren?
 - o De vergunning voor opsporing wordt voor een bepaalde termijn afgegeven. Daarna kan een winningsvergunning worden aangevraagd.
- Wat zijn de criteria voor geothermie?
 - o De grond moet voldoende doorlatend zijn (anders kost het teveel energie om op te pompen)
 - o Het heeft de voorkeur om de warmte vervolgens direct te kunnen gebruiken.
- Op basis van welke criteria kan de keuze tussen geothermie en WKO worden gemaakt?
 - o Geothermie is handig wanneer grote hoeveelheden warmte (maar geen koeling) gevraagd worden. WKO kan ook koelen en is meer geschikt voor lokale, kleinschalige toepassingen.
- Pleit IF technology voor een streekplan danwel afspraken op nationaal niveau om functies af te stemmen?
 - o Duidelijk is dat moet worden nagedacht over de keuzes voor ondergrondse energie. Wie dat moet doen is nog onbekend. Belangrijk is om de samenhang met bovengrondse functies iet uit het oog te verliezen. In Barendrecht wordt ondergronds CO₂ opgeslagen. Hoewel er technisch geen bezwaren tegen zijn geeft het veel onrust onder bewoners. Misschien moet je dan de keuze maken om dergelijke gevoelige toepassingen niet onder stedelijk gebied te doen.

Naar aanleiding van de presentaties is een discussie gevoerd over het gebruik van de ondergrond voor verschillende functies. Daarbij kwamen de volgende zaken naar voren:

- Een vraag is wie de regie moet gaan voeren over het gebruik van geothermie en wie moet onderzoek en afstemming initiëren? Hierover is nog geen duidelijkheid. Diegenen die al bezig zijn met een visie hoe de ondergrond in te richten zijn hiertoe aangezet door concrete problemen die zijn ontstaan.
- Het gevoel speelt dat er veel mogelijkheden en kansen in de diepe ondergrond zijn (voor bijvoorbeeld opslag van afval) maar dat we nog te weinig kennis hebben en hierdoor mogelijk kansen missen. Wel is het vreemd dat de focus lijkt te liggen op opslag van CO₂ en niet op de opslag van afval. CO₂ is echter ook een afvalstof maar heeft blijkbaar een status aparte.

- Voor meer permanente opslag van afval (of CO2) is het belangrijk goed te kijken naar de gebieden waar je dit gaat toepassen. Gebieden waar winning van energie nu niet mogelijk is of rendabel is kunnen dit in de toekomst wel worden. Door hier afval op te slaan ontnemen je een volgende generatie misschien de mogelijkheid om energie te winnen. Een belangrijke vraag daarbij is hoe ver je vooruit wil kijken. Voor een gemeente zijn dit te grote onderwerpen. Daarom zou er op overkoepelend niveau iets mee gedaan moeten worden.

Als laatste is een discussie in twee groepen gevoerd over de mogelijkheden voor de diepere ondergrond en de termijn waarop we ons daarop moeten richten.

De volgende opmerkingen zijn hierbij gemaakt:

- we moeten wel nu alle mogelijkheden verkennen want de ruimte is beperkt (dus gaan we de diepte of hoogte in)
- omdat de ondergrond zich niet aan regio's (gemeenten, provincie) houdt is samenwerking belangrijk
- bodem en RO dienen nog meer gekoppeld te worden
- de overheid heeft op dit moment geen plan/ regie wat we met de ondergrond willen. Het gebruik van de ondergrond wordt nu vanuit de markt geïnitieerd. De wildgroei aan WKO's vraagt echter wel om regie. Ten aanzien van geothermie hebben overheden geen/ te weinig kennis en geen plan/visie.
- Wat wil je meegeven aan de Taskforce KWO?
 - o Wat zijn effecten van extra warmte in de bodem en wat zijn dan de risico's?

Dhr. Van den Berg (gemeente Utrecht) sluit de workshop af met de conclusie dat we nog onvoldoende kennis hebben over de mogelijkheden en effecten van het gebruik van de (diepe) ondergrond. Voor WKO geldt dat we er mee aan de slag gaan als er concrete projecten zijn. Bestuurlijk gezien is eveneens nog niet helder waar je in de organisatie met vragen over de ondergrond moet zijn (bodem, RO, energie).

Bijlage 7: Workshops grondwater en gebiedsgericht beleid

Workshop 1: gebiedsgerichte aanpak grootschalige grondwaterverontreinigingen

Workshopleider: Henk van den Berg

Opzet workshop:

- inleiding – Henk van den Berg
- presentatie case Woerden – Han de Rijk, milieudienst Noordwest Utrecht
- presentatie case Utrecht – Albert de Vries, gemeente Utrecht
- uiteen in subgroepjes
- terugkoppeling vanuit de subgroepjes

Inleiding – Henk van den Berg

Henk legt toe waarom deze workshop wordt gehouden. Kort zet hij de opbouw van de workshop en het beoogde doel uiteen. Doel van de workshop is om de knelpunten van het opzetten van de gebiedsgerichte aanpak te onderkennen en oplossingsrichtingen voor het convenant aan te dragen.

Presentatie case Woerden – Han de Rijk, milieudienst Noordwest Utrecht

De binnenstad van Woerden wordt gekenmerkt door een aantal grondwaterverontreinigingen. Met name in het ontwikkelgebied 'de spoorzone' leveren deze verontreinigingen een belemmering op. Zeker als men de door het college van B&W nagestreefde duurzaamheid van de ondergrond in acht wil nemen. Om toch de geplande ontwikkelingen een duurzaam karakter mee te geven is een ander, meer gebiedsgericht beleid noodzakelijk.

Naar aanleiding van de grondwaterproblematiek en de wens duurzame bodemenergie toe te passen in nieuwe ontwikkelingen is een start gemaakt met het opstellen van gebiedsgericht grondwaterbeleid. Dit beleid zal verder gaan dan enkel de grondwaterverontreinigingen en heeft ook op een groter gebied betrekking dan alleen de grondwaterverontreinigingszone. De afbakening van het gebied hangt sterk samen met de geplande ruimtelijke ontwikkelingen in de spoorzone.

Om te komen tot een goed gebiedsgericht beleid is het vrijwel noodzakelijk een inventarisatie te maken van wat er speelt aan ondergrondprocessen in het gebied. Voor de gemeente Woerden is in kaart gebracht waar bijvoorbeeld in de bovengrond (potentiële) verontreinigingen zijn gelegen, waar in de ondergrond (grondwater)verontreinigingen voorkomen, waar grondwater wordt onttrokken, wat de kwaliteit van dit water is en wat de stromingsrichting is, waar de ruimtelijke ontwikkelingen zijn gepland en waar KWO-installaties worden gerealiseerd (of iig waar plannen liggen voor de realisatie van KWO-installaties).

De gebiedsgerichte aanpak biedt kansen:

- combinatie van KWO en saneren
- gebruik van oppervlaktewater voor de levering van extra warmte
- voor waterberging en afkoppelen van riolering

Presentatie case Utrecht; de biowasmachine – Albert de Vries, gemeente Utrecht

De biowasmachine van Utrecht is een uniek concept waarin door een groot aantal KWO-installaties aangevuld met biologische afbrekers de grondwaterverontreiniging langzaam wordt verminderd. Het plan voor de biowasmachine is verankerd in een gebiedsgerichte aanpak van de binnenstad van Utrecht.

Aanleiding voor het plan vormen de complexe grondwaterverontreinigingen in ondergrond (een bodemvolume van circa 50 miljoen m³ is licht tot sterk verontreinigd) en de geplande binnenstedelijke herstructurering van het Utrechtse Stationsgebied (een gebied met een omvang van meer dan 90 ha).

Gevolgen van het voorkomen van de enorme verontreiniging is stagnatie en extra kosten van de ontwikkeling (meer dan € 400.000,- per geval). Koude warmte opslag werd bijna onmogelijk vanwege de verspreiding die zou optreden. Al met al geen ideale situatie in een stad die wil ontwikkelen.

Gekozen is voor een oplossing waarbij binnen een afgebakend gebied verspreiding mag optreden. Het gebied wordt door een meetnet bewaakt, waardoor veranderingen in kwaliteit van het grondwater tijdig kunnen worden opgemerkt. Binnen het gebied mag het grondwater vrij rondstromen. Dit levert weliswaar verspreiding op, maar biedt tevens de kans om afbraak te stimuleren en dynamiek mogelijk te maken.

Kaders van de Utrechtse Biowasmachine:

Juridisch kader:

- Interpretatie van de Wbb: 'aansluiten bij de clusteraanpak'
- Vrijwaring aansprakelijkheid / Schade? → wordt de gemeente eigenaar en saneerder of blijven private partijen aansprakelijk?

Ruimtelijke afbakening:

- Motivatie horizontale/verticale gebiedsgrenzen: *oppervlakte > 600 ha*

Financiële afwegingskaders:

- Kosten sanering van de ondergrond op basis van een reguliere aanpak: € 35 miljoen
- Kosten van de gebiedsgerichte aanpak ondergrond: € 10 miljoen

Vragen bij een gebiedsgerichte aanpak:

- wat zijn de baten & hoeveel €'s ?
- wordt het saneren, beheren of een combinatie?
- wat is het lange termijn effecten? (ook in combinatie met de dynamiek in de ondergrond die er nu is).
- wie draagt de financiën?
- wat is de verdeelsleutel van de kosten? wie draagt wat? en mag afkoop?
- wie neemt de regie?
- wie bepaalt welke activiteit waar wordt uitgevoerd?
- wie profiteert van deze aanpak?

Uiteen in subgroepjes

De presentaties bieden aanknopingspunten om in verschillende groepjes verschillende onderwerpen te bespreken.

Volgende onderwerpen worden opgepakt:

1. samenwerking binnen een gebiedsgerichte aanpak
2. invloed en werking van het bodemsysteem
3. haalbaarheid van gebiedsgerichte aanpak in een statisch gebied?
4. knelpunten bij het opzetten van een gebiedsgerichte aanpak

Terugkoppeling vanuit de subgroepjes

Onderstaand een opsomming van suggesties voor in het convenant.

1. samenwerking binnen een gebiedsgerichte aanpak
 - zet een leertraject op → zit biedt een mogelijkheid om kennis en ervaringen uit te wisselen zodat het wiel niet elke keer opnieuw wordt uitgevonden.
 - wie van de samenwerkende partijen neemt de regie? op projectniveau zal dit vaak worden geregeld door de meest enthousiaste partij. Echter op boven-projectniveau is ook regie nodig. Leg deze regie bij een instantie die in staat is deze regie te voeren. Hiervoor zouden richtlijnen moeten komen.
 - op dit moment is behoefte aan duidelijkheid. Wanneer is een gebiedsgerichte aanpak ook wettelijk mogelijk en wanneer zijn de instrumenten gereed? → geef in het convenant het tijdsplan met betrekking tot de planning aan.

2. invloed en werking van het bodemsysteem
 - om de invloed en de werking van het bodemsysteem inzichtelijk te maken is het handig het gehele systeem in kaart te brengen en daaroverheen de ontwikkelingen te projecteren. Zoom hierbij van grof naar fijn in, maar keer het proces ook om en zoom van fijn naar grof uit. Tijdens deze acties zullen verschillende bodemprocessen centraal staan en is de kans het kleinst dat een bepaalde invloed over het hoofd wordt gezien.
 - kijk verder dan alleen grondwater, maar kijk bijvoorbeeld ook eens naar de effecten op de biodiversiteit.

3. haalbaarheid van gebiedsgerichte aanpak in een statisch gebied?
 - moet deze aanpak mogelijk worden gemaakt en wat moet dan worden gefaciliteerd?
 1. bij geen spoedeisendheid is er (vaak) geen geld beschikbaar, hiervoor zou iets moeten worden geregeld. Daarnaast zijn er ook verontreinigingen die niet als verontreiniging worden omschreven maar waar wel risico's bij optreden (bijvoorbeeld sulfaatverontreinigingen), hiervoor zou ook iets moeten worden geregeld.
 2. maak gebiedsgerichte aanpak mogelijk door handvaten te bieden voor de inrichting van bijvoorbeeld een beheerplan. Welke hoofdstukken moeten hierin en wie heeft de regie in deze gebieden?

4. knelpunten bij het opzetten van een gebiedsgerichte aanpak
 - juridische knelpunt: veel sectorale wetgeving. kan dit niet worden herzien en zo worden ingericht dat de bevoegdheden en verantwoordelijkheden liggen bij het niveau dat past bij het gebied waar de aanpak over gaat.
 - procesmatig knelpunt: wie regelt het proces rondom de vergunningverlening, hoe wordt voorkomen dat vergunningen gaan naar 'ongewenste' activiteiten?
 - financiering van de aanpak: dit zou bijvoorbeeld kunnen worden geregeld via een baatbelasting. Leg de kosten daar neer waar ook de baten worden gedragen.
 - (gecoördineerde) verspreiding: hoe ga je hiermee om? en mag dit binnen de kaders van andere richtlijnen (KRW en GWR)
 - hoe bepaal je de afbakening van het gebied? wat is hierbij de doorslaggevende factor (omvang verontreiniging of omvang ontwikkelingen)?
 - er is behoefte aan een handreiking hoe gebiedsgericht beleid kan worden opgezet en verankerd in het grotere beleid. Belangrijke vraag hierbij is ook hoe moet worden omgegaan met conflicterende wet- en regelgeving.

Workshop 2: gebiedsgericht beleid

Workshopleider: Theo Edelman

Opzet workshop:

- inleiding – Theo Edelman
- presentatie gebiedsgericht grondwaterbeheer in Nijmegen – Henk-Jan Nijland
- discussie

Inleiding – Theo Edelman

Theo geeft een inleiding op de problematiek rond gebiedsgericht grondwaterbeheer.

Presentatie gebiedsgericht grondwaterbeheer in Nijmegen – Henk-Jan Nijland, gemeente Nijmegen

Aan de hand van een poster geeft Henk-Jan Nijland aan hoe het gebiedsgerichte beleid van Nijmegen tot stand is gekomen en waar men tegenaan is gelopen in het proces rondom de beleidsvorming.

De eerste gedachten om gebiedsgericht beleid vorm te geven ontstond bij de constatering dat een VOCl-verontreiniging zich aan het verplaatsen was richting de drinkwaterwinning. Daar kwam bij dat midden in het verontreinigingsgebied een KWO-installatie werd gepland. Om de plaatsing hiervan mogelijk te maken was aanpassing van het gevolgde beleid, om KWO's niet te plaatsen in verontreinigingsgebieden, noodzakelijk.

Een van de aspecten waar men tegen aanliep is het onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn van de grondwaterkwaliteit en de grondwaterkwantiteit. Door beheer van de kwantiteit treedt verspreiding op en door het oppompen van grondwaterverontreiniging verandert het kwantiteitsbeheer. Dit pleit voor de opname van gebiedsgericht beheer in het waterplan.

Een tweede denkrichting die moest worden aangepakt was het denken in belemmeringen. Grondwaterverontreinigingen worden nu als belemmeringen gezien, maar door het beleid en beheer anders in te richten kunnen deze belemmeringen worden omgebogen in kansen. Hierbij moet men zich niet laten afleiden door wettelijke onmogelijkheden die er op het eerste blik lijken te zijn.

In Nijmegen is gekozen voor een gebiedsdefinitie op hydrologische gronden. Het gebied bestaat uit meerdere verontreinigingen en onttrekkingen die samen een systeem vormen.

In het plan is een ontkoppeling van boven- en ondergrond gerealiseerd. Verontreinigingen in de bovengrond worden opgepakt op basis van de gevalsdefinitie uit de Wbb, de verontreiniging in de ondergrond wordt beheerst met het gebiedsgerichte beleid. Financiering van dit beleid wordt mogelijk door afkoop te regelen via een nazorginstantie

Dodelijk voor gebiedsgericht beleid is wanneer te veel partijen zijn betrokken bij het opzetten van het beleid.

Discussie

Naar aanleiding van het verhaal van Henk-Jan initieert Theo een discussie. Hieronder een samenvatting van de discussiepunten.

Soorten gebieden waarvoor beleid kan worden opgesteld. Hoe stel je de grenzen vast:

- de eerste benadering die wordt geopperd is het vastleggen van de omgrenzing van het gebied aan de hand van de kwaliteit die wordt nagestreefd. Logische indeling kan zijn:
 1. stedelijke ondergrond
 2. gebieden waar de doelstelling 'schoon' geldt
 3. gebieden waar men te maken heeft met verhoogde achtergrond gehalten
 4. alle restgebieden
- een andere benadering kan zijn om het gebied vanuit de kansen, bedreigingen en potenties te benaderen en in te delen.
- een derde optie die wordt gegeven is het gebied te benaderen vanuit de dynamiek

Planfiguren. Binnen welke planfiguren kan gebiedsgericht beleid worden verankerd en is dit voldoende?

- masterplan: voordeel: bieden de mogelijkheid om nieuw beleid te introduceren; veel vrijheid (bijvoorbeeld in de keuze van de te betrekken partijen). nadeel: niet juridisch te verankeren, geen oplossingrichting.
- andere planfiguren: nadeel: bieden geen kader waarbinnen het gebiedsgericht beleid vorm kan worden gegeven, maar zijn een instrument in het kader van een andere wetgeving. Ook op basis van de andere planfiguren is het bijvoorbeeld onmogelijk om KWO op ongewenste locaties te verbieden.
- binnen de Wro is ruimte voor een 3D bestemmingsplan, deze ruimte wordt echter niet gepakt vanwege de onduidelijkheid over wie de eigenaar is van de ondergrond en wie de verantwoordelijkheid draagt voor het afwegen van verschillende functies op een bepaalde plaats.

Rijk en provincie. Wat kunnen rijk en provincie betekenen bij het opstellen van gebiedsgericht beleid?

- helpen bij de financiering
- juridisch kader regelen → bijvoorbeeld voor fondsvorming en de wettelijke verankering van masterplannen
- brancheafspraken maken

Rol Kaderrichtlijn water:

- veel onduidelijk
- KRW kan belemmerend werken, daarom graag aangeven wat wel mogelijk is binnen de kaders van de KRW.

Bijlage 8: Workshops spoed en budgetverdeling

Workshop 1: Spoed

Mevrouw Gineke van Bergen van de provincie Utrecht presenteert de resultaten van de werkzaamheden in Utrecht aan de werkvoorraad van het Landsdekkend Beeld. Uit de presentatie blijkt dat de provincie de lijsten, samen met de gemeenten, screent. Naar aanleiding daarvan is een lijst van circa 600 locaties ontstaan, die voor verder onderzoek in aanmerking komt. Daarbij komt een overzicht van bijna 200 extra locaties, vanwege hun ligging in aangewezen KRW-grondwaterlichamen. Het aantal locaties dat uiteindelijk voor sanering in aanmerking komt, zal echter lager liggen. Gineke geeft aan dat de provincie Utrecht in 2008 de aanbesteding voor vervolgonderzoek aangaat. De provincie Gelderland heeft datzelfde voornemen in 2009.

In de discussie die op deze inleiding volgt, worden vele onderwerpen behandeld:

- De aanpak van de lijsten maakt veel los. Moet dat, locatie voor locatie, op de klassieke wijze? Of kan het onderbuikgevoel een grote rol spelen. De geschetste opties hebben voor- en nadelen. In het algemeen is er een lichte voorkeur voor het verrichten van onderzoeken op de locaties die nu bekend zijn. Deze voorkeur is mede gebaseerd op de constatering dat de overheden in deze regio best ver zijn. De provincies kunnen de locaties voor 2010 hebben onderzocht. Daarnaast constateren de provincies dat de gemeenten zelfs al een stap verder zijn.
- De selectie van locaties waar werkelijk risico's spelen, is mensenwerk. Ben Habets van de gemeente Zutphen volgt het als volgt samen: Verbindt kennis met goede mensen! Na 30 jaar moeten we toch wel weten waar de problemen liggen, zo vraagt de heer Hulshof van de Milieudienst Noordwest Utrecht zich hardop af. De lijsten maar ook lokale kennis helpen bij het snel doorlopen van werkvoorraad. De heer Jansen van SBNS geeft aan dat je onderscheid zou kunnen maken naar zekerheid over de beschikbare informatie. Er zijn locaties die met grote zekerheid spoedeisend zijn. Deze locaties zou je uit de lijst moeten lichten. Intussen kun je doorgaan met je zoektocht naar de potentiële spoedlocaties, waar nu nog veel minder van bekend is.
- Het juridisch instrumentarium vraagt veel tijd. Het is niet mogelijk om alles via beschikkingen vast te leggen. De deelnemers vragen zich af, wat minimaal is vereist.
- Voor chemische wasserijen zijn er lopende afspraken. Het is niet de bedoeling dat deze wachten op de totstandkoming van lijsten. Met de aanpak van deze locaties wordt gestart. In het algemeen vinden de deelnemers dat je moet oppakken, wat opgepakt kan worden. Niet wachten!
- In het convenant zouden concrete afspraken moeten worden opgenomen. Het is handig om een werkwijze af te spreken, zodat de resultaten van onderzoeken onderling vergelijkbaar zijn. Dit is nodig om het beschikbare budget eerlijk te verdelen.

Workshop 2 Budgetverdeling

Berry van 't Wel licht het onderwerp en de vragen daarover toe. Hij geeft aan dat voor de komende periode 893 miljoen euro beschikbaar is. Niet alles is vrij beschikbaar, een deel van het geld is vastgelegd in lopende afspraken. Voor de bodemprogramma's zal circa 350 miljoen euro beschikbaar zijn. Als we het hebben over budgetverdeling, dan gaat het voorlopig over dit bedrag. Mogelijk dat dit nog wijzigt, nadat duidelijk is geworden wat de Bedrijvenregeling opleert aan financiële claims.

Daarbij geeft Berry een toelichting op de decentralisatie-uitkering. Het voornemen is om geld in het provincie- of gemeentefonds te storten. Overheden hoeven dan niet meer te verantwoorden op geleverde prestaties, maar wel op hun behaalde resultaten (outcome).

Over de budgetverdeling wordt het volgende besproken:

- De deelnemers zijn het erover eens dat er geld beschikbaar moet zijn voor de spoedeisende locaties én voor de ondersteuning van maatschappelijke processen. Of er geld moet zijn voor onverwachte knelpunten, vragen vele zich af. Wel wordt opgeroepen om tussen de verschillende geldpotjes niet teveel schotten te plaatsen.
- De overheden in deze regio hebben een voorkeur voor het verdelen van het geld op basis van het Landsdekkend Beeld. Voor de doorwerking naar de echte werkvoorraad kunnen ervaringscijfers van overheden worden gebruikt, die al een paar stappen verder zijn. Deze overheden beschikken over doorstroompercentages die waarschijnlijk ook voor andere overheden van toepassing zijn.
- Ruud Cino roept de deelnemers op om de discussie niet te voeren over de verdeling van het geld, maar over het in beeld krijgen van de echte problemen, die geld vragen. Hij meent dat er voor echte problemen altijd geld beschikbaar komt. De mogelijke probleemvergroting als gevolg van de KRW, zoals in beeld gebracht door de provincie Utrecht, kan bijvoorbeeld worden gebruikt voor een gesprek met de EU of andere ministeries.
- Over de 2030-doelstelling bestaat veel onduidelijkheid. Wat betekent deze nog? Ruud Cino merkt op dat de rijksbemoeyenis na 2030 ophoudt. Wel zal er bemoeyenis blijven ten aanzien van de ondergrond. Onder de noemer ondergrond of KRW komt bodemsanering wellicht nog wel terug.